

**Zagadkowe autorstwo poematu *Supplex
libellus populorum ad reges***

Krystyna Maksimowicz

Krystyna Maksimowicz

Zagadkowe autorstwo poematu *Supplex libellus populorum ad reges*

W 1712 roku wyszedł spod prasy Drukarni Bazylianów w Poczajowie wolant pod tytułem *Supplex libellus populorum ad reges*, sygnowany imieniem Seweryna Rzewuskiego. Wskazany na druku autor miał wówczas niespełna dwadzieścia lat i zdążył już dać się poznać jako poeta. W roku ukazania się wspomnianego poematu łacińskiego skomponował bowiem i wydał cztery epigramaty nagrobkowe w formie jednokartkowego druku ulotnego, zadrukowanego obustronnie z dużą dbałością o staranną szatę typograficzną¹. Czcil w nich pamięć osobistości tamtych czasów: Marii Anny hrabiny z Kolowratów Brühlowej, małżonki Henryka Brühla, ministra-faworyta Augusta III; Michała Kazimierza Radziwiłła („Rybeńko”), wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego litewskiego; Jana Małachowskiego, kancлера wielkiego koronnego oraz Stanisława Poniatowskiego, kasztelana krakowskiego, ojca przyszłego króla polskiego. Po każdym z tych epigramatów umieszczono wiersze pochwalne na cześć Seweryna Rzewuskiego, w których nazywa się go przesadnie wieszczem i zapowiada się mu wielką sławę. Dwa pierwsze panegiryki podpisano kryptonimem jakiegoś jezuitę „D. S. J.”, a dwa następne wydano pod kryptonimem „J. R. V. C. L.”, to jest Józefa Rzewuskiego, brata Seweryna.

Jeszcze wcześniej, bo w 1760 roku, ukazał się drukiem pod imieniem Seweryna Rzewuskiego poemat *Mens humana immortalis*, ale jego autorstwo, podobnie jak i atrybucja utworu *Supplex libellus populorum ad reges*, do dzisiaj nie zostało definitywnie rozstrzygnięte. Sprawę autorskiego przypisania utworu o nieśmiertelności duszy ludzkiej wyłączamy jednak z kręgu tych rozważań i koncentrujemy się tylko na tekście wskazanym w tytule niniejszej rozprawki.

¹ Zachowany egzemplarz: Bibl. Ossolineum (Wrocław), XVIII-26023-V.

Louis–Antoine Caraccioli, osiemnastowieczny biograf Wacława Rzewuskiego, zatrudniony w Podhorcach w charakterze gubernera młodych hetmanowiczów, a więc także Seweryna, przyznał autorstwo interesującego nas poematu Wacławowi Rzewuskiemu². Świadcstwo uczonego Włocha stanowi niewątpliwie ważną wskazówkę w tym zakresie, jednakże z drugiej strony wiadomo, że apologetyczna biografia hetmana pióra podhoreckiego domownika nie jest wolna od pomyłek i nieścisłości³. Dzieło pisane było z pewnej perspektywy czasowej, a ukazało się drukiem już po śmierci Wacława Rzewuskiego. Jeśli nadto weźmiemy pod uwagę fakt, że w roku wydania poematu *Supplex libellus populorum ad reges* Caracciolego nie było w Podhorcach (najprawdopodobniej rozstał się z Rzewuskimi w 1761 r.)⁴, to można przyjąć, iż mógł on odczytać niezbyt ścisłą informację w sprawie autorstwa tego tekstu. Zaprezentowany przez Caracciolego pogląd podtrzymał Michał Hieronim Juszyński w pracowni zbrany *Dykcjonarzu poetów polskich*⁵, a sugestię tę powtórzyła również bibliografia Estreichera⁶.

Inne zdanie w tej materii ujawnił Józef Hieronim Rychter, poszukiwacz i publikator nieznanych bądź zapomnianych utworów pisarzy polskich. W szkicu literackim o Sewerynie Rzewuskim, ogłoszonym na łamach wydawnictwa galicyjskiego, przyznał *Supplex libellus* swojemu bohaterowi⁷. Jednoznacznie w interesującej nas sprawie pisała Janina Majerowa, iż Seweryn był

jedynym z trzech synów, pod którego imieniem Wacław Rzewuski nie ogłosił żadnego ze swych pism, posługując się stale imionami dwóch starszych, i to konsekwentnie także dla rodzajów twórczości: Józef był rzekomym autorem pism literackich, Stanisław — publicystą⁸.

Niestety, przywołane poglądy badaczy nie zostały poparte argumentami.

Zagadkowe autorstwo utworu rozwiązuje jego przekład na język polski, zachowany w dawnych zbiorach Ossolińskich we Lwowie, w ramach manuskryptu *Zbiór wiadomości różnych przez Ludwika Piwko pisanych 1776 roku*⁹. Tłumaczenie to zapisano pod tytułem *Pokorna prośba od ludzi do monarchów wojujących przez JW. Seweryna Rzewuskiego, starostę dolińskiego, generała–majora wojsk koronnych wierszem łacińskim napisana roku 1762 w Podhorcach, potym*

² Zob. L.–A. Caraccioli, *La vie du comte Venceslas Rzewuski, Grand Général et Premier Sénateur de Pologne*, Liège 1782, s. 28.

³ Por. *Polski słownik biograficzny*, t. 34, Wrocław 1992, s. 169 (aut. hasła: Z. Zielińska).

⁴ Zob. *ibid.*, t. 3, Kraków 1937, s. 202 (aut. hasła: H. Waniczkówna).

⁵ Zob. M. H. Juszyński, *Dykcjonarz poetów polskich*, t. 2, Kraków 1820, s. 145–146.

⁶ Zob. K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 26, Kraków 1915, s. 556; zob. też *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbuz”*, t. VI/1, Warszawa 1970, s. 134.

⁷ Zob. J. H. Rychter, *Hetman Rzewuski jako poeta*, „Tygodnik Ilustrowany” 1884 nr 96, s. 283; idem, *Niewydane poezje Seweryna Rzewuskiego*, „Wiadomości Bibliograficzne” 1884 r. 3, s. 182–183.

⁸ J. Majerowa, wstęp do: *W. Rzewuski, Tragedie i komedie*, Warszawa 1962, s. 37.

⁹ Rps Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Zbiory Ossolińskich (*fond 5, opis 1*), sygn. 1178/I, s. 452–463.

zaś roku tegoż na wiersz polski przełożona przez J. R. G. L. W. P. Koronnego. Występująca w tytule data była poprawiana przez kopistę. W pierwszej redakcji podano rok 1768, co też trafiło do katalogu Wojciecha Kętrzyńskiego¹⁰. Ostatnia cyfra w dacie została skorygowana jednak przez skrybenta na „3”. Widać, że nie miał on pewności co do czasu wydania druku i dokonania przekładu oryginału. Nie ulega wątpliwości, że w tytule powinien być podany rok 1762, a występujące tam inicjały tłumacza należy odczytać jako „Józef Rzewuski, generał-lejtnant wojska polskiego koronnego”. Patent na generała-lejtnanta otrzymał on od Augusta III wiosną 1758 roku.

Józef Rzewuski, starszy brat Seweryna, wykazywał zainteresowania literackie. W 1758 roku we Lwowie ukazało się drukiem jego tłumaczenie na język polski elegii pióra ojca, wydanej pod imieniem Stanisława, najstarszego z trzech braci Rzewuskich¹¹. Oryginał pod tytułem *Monumentum doloris divae memoriae Serenissimae Mariae Josephae Poloniarum Reginae cum lacrymis dedicatum plangente Stanislao Rzewuski* przełożył Józef Rzewuski (na karcie tytułowej nazwany również przed godnością wojskową starostą drohobyckim) jako *Wirsz [!] żalony sławnej pamięci Najjasniejszej Marii Józefie, królowej polskiej, ze łzami przypisany*. W roku ukazania się utworu *Supplex libellus* Wacław Rzewuski wydał pod imieniem Józefa *Zabawki wierszopiskie i krasomówskie*. Zapewne w celu uprawdopodobnienia tego autorstwa któryś z wydawców opatrzył tomik w epigram *Do Jaśnie Wielmożnego Autora*:

U hetmańskiego i syna, i wnuka,
Zgodnie się mieści męstwo i nauka.
Rycerze piękniej wydają się w broi,
Gdy ich Apollo z Belloną w laur stroi;
Gdy się na ciebie Mars z Palladą składa,
Zrównasz z czynami i ojca, i dziada¹².

Nie ulega wątpliwości, że Józef Rzewuski próbował sił swojego literackiego talentu. Przekład utworu *Supplex libellus* poprzedził wierszem dedykacyjnym dla Seweryna jako autora oryginału. W dedykacji tej adresat ukazany został jako spadkobierca cnót wielkich przodków i mądry polityk, czego dowód dał zachęcając wierszem do zaprzestania niszczącej ludzkość wojny. Chwalił też sprawne pióro brata-poety. O motywach, jakie skłoniły go do podjęcia się pracy przekładowej, pisał:

¹⁰ Zob. W. Kętrzyński, *Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, t. 3, Lwów 1898, s. 417.

¹¹ Oryginał wydano trzykrotnie: Poczajów 1757; Warszawa 1757 (wersja zmieniona); Kraków 1758 (razem z przekładem pt. *Wyrysowanie żółwów wiecznej pamięci Najjaśniejszej Marii Józefy królowej polskiej ze łzami poświęcone, przez pewnego kompajenta na polski wiersz przetłumaczone*).

¹² *Zabawki wierszopiskie i krasomówskie przez Józefa Rzewuskiego... Przedrukowanie wtóre, poprawne i przyczynione, Poczajów 1762. Wydanie wcześniejsze (okrojone) pt. *Zabawki wierszem polskim przez Józefa Rzewuskiego*, Warszawa 1760.*

Ja twą pracę dlatego ważę się tłumaczyć,
 Bo chcę, by każdy Polak znał twe sentymenta (...)
 Iż który łacińskiego języka nie umie,
 Mając wiersz polski, nad twym zdaniem się zadumi.

Poemat Seweryna Rzewuskiego osadzony jest w realiach wojny siedmioletniej (1756–1763), która toczyła się między Prusami, sprzymierzonymi z Brytanią (z Hanowerem), Hessen-Kassel i Brunszwikiem, a sojusznikami Austrii, Rosji, Francji, Saksonii i większości państw Rzeszy Niemieckiej. Chociaż Rzeczpospolita była tylko biernym obserwatorem wydarzeń, ponosiła ogromne straty. Stała się terenem, na którym stacjonowały wojska rosyjskie i pruskie, a sporadycznie także austriackie. Wobec panoszącego się bezprawia, ubożenia ludności, rekwizycji żywności i innych dóbr, porywania rekruta i innych prymitywnych gwałtów wojennych Polacy zgłaszali bezsilne protesty. Z tym przerażającym tłem wojennym Seweryn Rzewuski skonstrastował postać Augusta III. Głosząc pochwałę króla i sprawowanych przez niego spokojnych rządów, próbował budować autorytet monarchy, wówczas podważany przez Prusy. W ten sposób akcentował swoją wierność polityce Wettyna.

Augustowi III poświęcił Seweryn Rzewuski ponadto wydany w roku 1763 w Warszawie poemat *Felicitas Poloniae rex incolumis*¹³, który stanowi dodatkowy dowód na autorstwo *Supplex libellus*. W obu znalazły się te same myśli i zwroty: ukazano ogrom strat spowodowanych wojną siedmioletnią, a chwalony August III przewyższa swą wielkością Augusta Oktawiana. Oba poematy napisane są tą samą miarą wierszową — heksametrem.

Tekst łaciński ogłaszanego niżej poematu ustalił Feliks Wujtewicz. Pisownię przekładu uwspółcześniono, zachowując cechy języka epoki.

¹³ Chociaż Caraccioli przyznał autorstwo Wacławowi Rzewuskiemu, nie ulega wątpliwości, że poemat skomponował sam starosta doliński. Z okazji ukazania się druku Franciszek Leśniewski, nadworny poeta podhorecki, napisał wiersz pochwalny pod adresem Seweryna jako twórcy tego właśnie tekstu (w: F. Leśniewski, *Lyrica, elegiae et epigrammata selectiora. Accedit de perpetuo humani generis consensu inconfitendo, quod Deus sit, dissertatio*, Lwów 1790, s. 183–184). Seweryn Rzewuski dokonał także przekładu utworu *Felicitas Poloniae* w roku 1763 pt. *Uszczęśliwienie Polski, król zdrowy* (zob. *Wykaz inwentarzowy rękopisów Biblioteki Ordynacji hr. Krasińskich... sporządzony 1 października 1910 r.*; F. Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, Warszawa 1915).